

O knihách ošklivých a pěkných

Martin Pecina
(* 1982)

pracuje jako knižní grafik. Upravil několik desítek knih od beletrie přes poezii až po odbornou literaturu, dva semestry vedl typografický seminář na vysoké škole. Od roku 2004 píše o typografii, od roku 2006 soustavně publikuje v tisku glosy, odborné texty a písmové recenze. V roce 2010 vydal knížku perverzních básniček, o rok později své texty o grafické úpravě knih.

V minulém čísle časopisu *H_aluze* jsem se pokusil recenzovat titul *Knihy a typografie* brněnského autora **Martina Peciny**. Důvodů bylo několik, ať už obsahových (eseje otištěné v této knize se vyjadřují k minulosti, současnosti i budoucnosti knižní kultury), formálních (knížka je to vsuktu sličná) nebo čistě subjektivních (o tom, jak se dělá kniha, si od českých grafiků příliš nepočteme). „Kniha je pokusem o příspěvek k prakticky neexistujícímu „žánru“, zabývá se procesem tvorby knih z pohledu knižního úpravce“, stojí v anotaci nakladatelství Host, které knihu vydalo a se kterým Martin Pecina spolupracuje. A pokus je to vsuktu čtivý, byť někomu nemusí sedět autorův humor a jasný názor na věc. Čtivý jak pro grafika, tak pro čtenáře z jiné branže. Prvnímu dodá inspiraci a sebevědomí, druhému pak bystří oko a tříbí vkus. Taková mnohovrstevnatost se pokaždé nevidí, proto jsme se rozhodli oslovit Martina Pecinu přímo a zptat se ho na to, co v jeho knize nenalezneme:

Vydání titulu *Knihy a typografie* pro mě bylo velice příjemným překvapením a neméně příjemným počtením. O tom, co Vás k jeho sepsání přivedlo, se zmiňujete v samotné knize. Jak byla přijata odbornou a laickou veřejností? Máte na ni po půl roce od vydání nějakou výraznou zpětnou vazbu?

Předně se zdá, že tu knihu čte dost lidí mimo obor, dost netyografů. Chodí mi mailem reakce a jsou milé, zatím nemám žádné negativní ohlasy. To určitě neznamená, že není co zlepšovat nebo že nemám dost nápadů co přidat, kdyby se někdy za rok nebo za čtyřicet pět let dělalo druhé vydání. Příjemné překvapení

bylo, že Český rozhlas ze tří kapitol natočil seriál do svého pořadu *Psáno kurzivou*. Přišlo několik pozvánek na přednášky, ale většinu jsem odmítl, cítím se při tom nespůsobilý.

Trochu mě mrzí, že oborová média knížku nerecenzovala a nepustila se do konfrontace nebo pěstního souboje. Ono se to přímo nabízí, protože většina mého textu je hodně subjektivní a napadnutelná, připouští jiný názor nebo zkušenost. Časopis *Font* otiskl anotaci, ale na víc si podle vlastních slov netroufl. V revue *Typo* nechťeli recenzi zveřejnit, aby nás čtenář nesočil z kamaráčfoftu, protože s redakcí jsem v kontaktu. Je mi to líto. Příležitost recenzovat původní českou typografickou literaturu se u nás naskytne jenom málokdy.

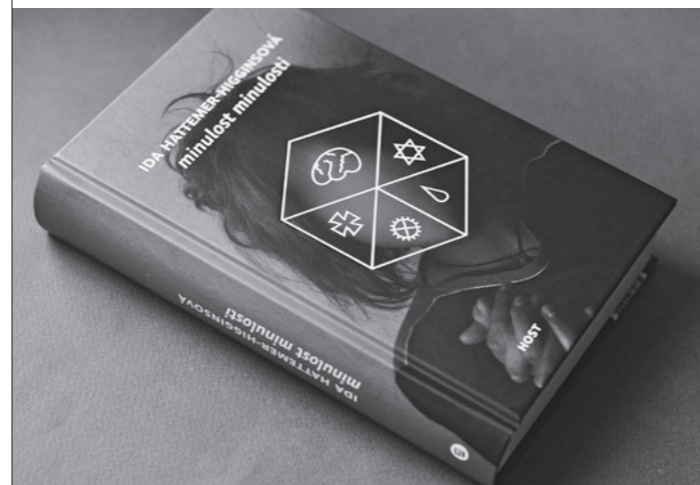
Jakými cestami jste se dostal k sazbě knih a jejich grafické úpravě?

Typický knihomol, co u něj záliba v kreslení, Rychlých šípoch a Setonovi postupně přešla v zájem o erotické magazíny a jiné tištěné umění. Při studiích designu ani na počátku profesní dráhy v grafickém studiu jsem se ke knihám nedostal: ve škole jsme vybarvovali studie přírodnin a brouků, pak se dělala spíš reklamní grafika pro různé krachující živnostníky z okolí. V roce 2004 jsem začal publikovat o písmu, díky tomu se vytvořily nesmírně důležité oborové vazby. Náhoda tomu chtěla, že mě oslovili v brněnském nakladatelství *Host*, to jsem zrovna odcházel na volnou nohu. Z nezkušenosti a z nedostatku obchodního talentu jsem pro *Host* začal navrhopvat ošklivé knihy, postupem času i několik pěkných, teď to dělá dohromady asi sedmdesát titulů.

Jak vypadá ošklivá a jak pěkná kniha?

Pěkná kniha je ta, u které se snoubí dobře zvolený materiál s citlivou grafickou úpravou, kde existuje maximální soulad mezi obsahem a jeho vizuální prezentací. Ošklivá — nebo spíš nevhodně upravená kniha — má často krásnou grafiku, která je v rozporu s obsahem. Pak stojí za pendrek, bez ohledu na to, kolik lidí se nad ní rozplývá.

Jaké jsou vaše motivace v oboru knižní sazby a typografie setrvávat? Co je podle Vás možné

Ida Hattermer-Higginsová: *Minulost minulosti*; 2011 / foto archiv autora

jeho prostřednictvím ve společnosti napravit či pokazit?

O grafickém designu obecně nemám zvlášť vysoké mínění. Je a bude to marginální obor lidské činnosti, má jen omezené dopady na společnost, maximálně ovlivňuje její estetické vnímání. Můžu Vám vyjmenovat asi čtyřicet mnohem užitečnějších profesí. Ale přece jenom je to obor, který lze studovat šest let na vysoké škole, děláte pak knihy, pozvánky, cédéčka nebo plakáty, weby... zkrátka fyzické objekty anebo aplikace, které mají určitou výtvarnou i užitnou hodnotu a mohou ve Vás vzbudit pocit uspokojení ze slušně odvedené práce. Typografie jako podmnožina grafického designu je nejsilnější, když není vidět. Nenápadná poctivá práce vycházející ze zkušenosti s písmem, navigací a vizuálním tokem. Knižní grafika jen usnadňuje čtení a orientaci v tištěných nebo digitálních publikacích. To je asi tak její největší plus a přínos.

Teď mi připadá, že trochu bagatelizujete vlastní práci. Dobrá knižní grafika a typografie přeci dokáže zabarvit „atmosféru“ (v krajních případech i smysl) samotného textu. Nebo už se na to dívám příliš oborovým prizmatem?

Typografická úprava samozřejmě má částečný vliv na vnímání textu, ale platí to v první řadě pro velké výpravné publikace, odborné tisky a uměleckou pro-

Ida Hattermer-Higginsová: *Minulost minulosti*; 2011 / foto archiv autora

dukci. Obyčejný brožovaný román je spotřební zboží, u kterého čtenář většinou úpravu vůbec neregistruje, a je to tak vlastně dobře. Čtenář si všímá grafické úpravy teprve v okamžiku, kdy ho ruší, kdy se mu text špatně čte. Blbý román sebelepší grafika nezachrání, ale špatná úprava může zdevastovat kvalitní text.

Během své učitelské praxe i mimo ni se setkáváte se žalostnou znalostí základních typografických zásad. Školním nástěnkách dominují sdělení vyvedená fontem Comic Sans, s mezerami před i za závorkami, doplněná deformovanými fotografiemi v nízkém rozlišení. Je třeba považovat to za problém? A pokud ano, tkví podle Vás spíše v počítačové negramotnosti, obecné vzdělanosti nebo špatném vkusu?

Žijeme v době, kdy většina komunikace se odehrává elektronicky. Záliba v krasopisu už nikoho nespasí, děti dnes používají hlavně počítač nebo telefon. K tomu, aby se mohly efektivně dorozumívat, je nezbytná v první řadě dobrá znalost jazyka. Z jazyka totiž vycházejí všechna důležitá pravidla sazby textu, tedy většina zásad pro mezery, interpunkci, velká písmena, dělení slov a podobně. Na první pohled triviální záležitosti, na druhý pohled nezbytná výbava každého inteligentního člověka, který se chce v životě uplatnit. Všechno ostatní je nepodstatné. Jestli u nás někdy bude demokracie, architektura

a občanská společnost na úrovni Holandska, pak se pomalu zlepšit i vkus českého občana. Bude vyžadovat kvalitu, protože ji bude umět rozeznat. Prozatím by stačilo naučit se česky.

Myslíte, že u nás v tomto ohledu tají ledy, nebo naopak přitahuje? Jak se díváte na postoj školství k této problematice?

Těžko může školství pozitivně ovlivňovat „typografickou gramotnost“ svých svěřenců, když gramotnost většiny pedagogů je na podobné úrovni. Učitelé, hlavně ti starší, dostávají z počítače záchvaty padoucnice. Ti odolnější teď vyrábějí v PowerPointu ohyzdné animace a prezentace, kterými dále devastují vkus našeho studentstva. Chce to ještě čas, než pochopí, že úprava textu může být krásná i ve své jednoduchosti a čistotě. Že stačí ctít jazyk a osvojit si několik elementárních pravidel.

Sledujete v současné typografické produkci nějaké výrazné trendy?

Trendů je samozřejmě spousta, dokonce se na ně zaměřují celé inspirační blogy. Ale žádný aktuální trend už dávno nemá valný význam, nebo dokonce trvalou hodnotu; jsou to jen hry na modernost nebo styl. V minulosti dobové tendence určovaly směr designu pro celou generaci nebo aspoň národ, dnes štěpí design na nekonečné množství proudů a revivalů. Mnohem důležitější než efemérní trendy jsou konkrétní výrazné osobnosti s individuálním programem.

Je naše produkce srovnatelná se zahraniční, pokulhává, nebo ji naopak převyšuje?

Naše špička se zahraničím určitě srovnatelná je, český průměr zůstává slabý. Nejvíc nám chybí solidní výuka budoucích odborníků na mimopražských středních a vysokých školách. Česká špička, to jsou pořád stejná jména, stejných dvacet lidí, kteří stabilně navrhnou skvělé vizuální styly nebo publikace, občas se objeví někdo nový. Většinu knih pořád dělají dětěpáci a sazeči, často různí nedouci nebo zběhové z technických škol, neúspěšní grafici. Jsou levní, ochotní... a to se počítá.

Využití počítače ve vašem oboru má nezastupitelnou roli. Je možné dnes knihu vůbec ještě vyprodukovat „analogově“?

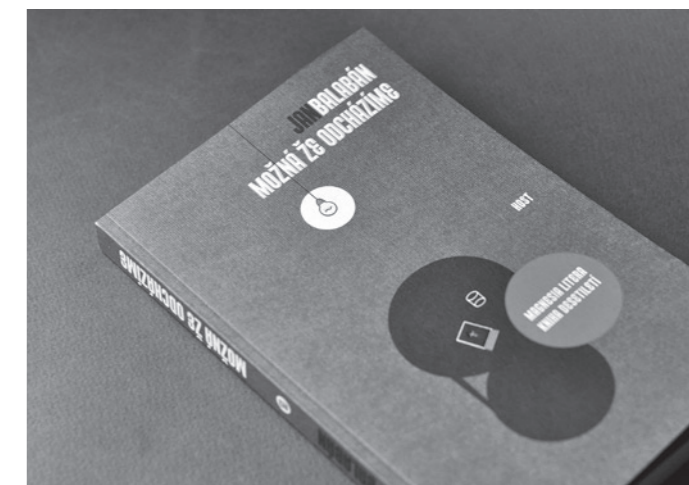
Sériovou knihu dnes ručně neuděláte, maximálně bibliofilii v pár kusech na knihtisku nebo sitotiskem. Nemám s tím problém, protože standardní produkce prostě nemá bibliofilské ambice.

Jakou část práce děláte na počítači a jakou „ručně“?

Většinu práce sice dělám na počítači, ale občas si připravím skicu, fotím nebo něco obkreslím. Nebo otevřu láhev vína, to Vás pak inspirují i skvrny na zdi nebo chlupy v polívce. Většinou usedám k počítači s konkrétní představou o výsledku, ale občas, z nedostatku času nebo nápadů, jen tak zoufale klikám v InDesignu a čekám, co vypadne. Už neplatí, že

Petra Soukupová: Marta v roce vetřelce; 2011 / foto archiv autora

Jan Balabán: Možná že odcházíme; 2011 / foto archiv autora

napřed je tužka a pak počítač... je to otázka přístupu, zkušenosti, rozpoložení a náтуры. Navíc v sériové produkci — i když třeba uděláte spoustu práce ručně — své výtvary, litery, otisky nebo ilustrace musíte oskenovat, obarvit a vyexportovat v počítači, až je nakonec vytisknete metodou ofsetového tisku, který je plochý a fádni. Takže tu pracnou ruční práci stejně převálcujete technikou, vezmete jí duši. I z toho důvodu rád používám už existující typografická písma namísto rádoby autentického kaligrafování štětcem nebo zaječí tlapkou. Do písma ovšem jemně zasahuji. Kromě opravy akcentů a vyrovnání párů znaků jsou to drobné detaily, nezvyklá kombinace řezů, atypické rozdělení titulků, kompoziční vtípek nebo nenápadná schválnost, kterou zaregistruje promile zasvěcených. Tehdy mě práce nejvíce baví.

A který výsledek této práce byl pro Vás obzvláště významný? Třeba z pohledu vztahu klienta a zpracovatele. Nebo s ohledem na překonání nějakých vlastních hranic...?

Bude to asi znít banálně, ale pro mě byla zvlášť důležitá každá knížka, u které byly mantinely pro mou práci vymezeny jen obecně — žánrem a obsahem. Většina české prózy a poezie, aktuálně třeba **Petra Soukupová** s hromadou ilustrací od **Nikoly Hoření**, deník **Czesława Miłosze** s jelenem a fórkou s číslicemi, pak taky publikace o **Kafkovi** bez tradičních kafevských kliše — založená na čisté typografii. Z hlediska náročnosti to určitě byla **knih o brněnských povodních** s tekoucím písmem a bez dojemného obrázku vodní

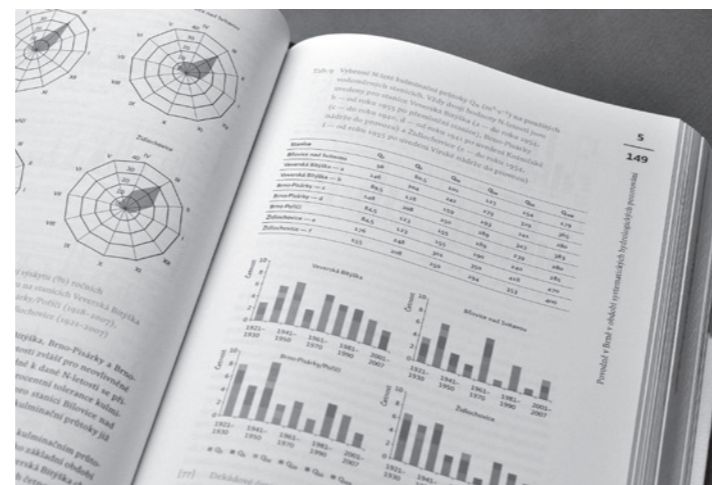
hladiny; dělali jsme na ní skoro rok. Našel bych doma pět nebo deset knih, pro které jsem navrhl úpravu, materiály i záložkovou stužku. Jsou speciální, protože jsem je rád přečetl ještě čerstvě a voňavé. Těšilo mě vědomí, že jsem se na nich mohl podílet.

Bezpochyby pak těší i čtenáře takovými knihami listovat, pročitat se jimi, zařazovat je do svých knihoven... Děkujeme Vám za rozhovor a přejeme hodně sil a inspirace k další práci na poli pěkných knih!

Čtenářům, kteří by se chtěli pokochat větším počtem (barevných) ukázek, vřele doporučujeme web Martina Peciny www.book-design.eu.

James Hawes: Proč byste měli číst Kafku, než promárníte svůj život; 2011 / foto archiv autora

Rudolf Brázdil a kolektiv: Povodně v Brně; 2011 / foto archiv autora

/Miloš Makovský/
autor je doktorand na KVK PF UJEP
a pracuje jako učitel
výtvarné výchovy na ZUŠ

Kresba archiv autora